

LIDIA FIEJDASZ-BUCZEK

BŁ. CESARZ KAROL HABSBURG (1887-1922).
CHRZEŚCIJAŃSKI POLITYK W SŁUŻBIE
RODZINY I NARODU

WSTĘP

Podczas ostatniej w swoim życiu mszy św. beatyfikacyjnej odprawionej na placu św. Piotra w dniu 3 października 2004 r. Jan Paweł II w poczet błogosławionych wpisał ostatniego cesarza Austrii i koronowanego króla Węgier Karola I (IV) Habsburga¹. Z powodu kultywowania miłości społecznej, rozumienia władzy jako świętej służby poddanym sobie narodom oraz realizacji powołania do świętości w życiu rodzinnym i w działalności politycznej, papież wskazał go jako przykład tym, „na których spoczywa ciężar odpowiedzialności politycznej w dzisiejszej Europie!”².

Celem artykułu jest charakterystyka reform prawnych wdrożonych przez cesarza Karola oraz ilustracja nowoczesnych i odważnych dzieł społecznych;

Dr LIDIA FIEJDASZ-BUCZEK – adiunkt Katedry Prawa Kanonizacyjnego i Sakramentów Świętych, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: lfiejda@kul.pl

¹ I – jako cesarza Austrii, IV – jako króla Węgier.

² JAN PAWEŁ II, *Dobrzy i wierni słudzy Ewangelii. Msza św. beatyfikacyjna na placu św. Piotra* [3.10.2004 r.], „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 26(2005), nr 1(269), s. 27. Zob także: CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vidobonensis Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae imperatoris et regis (1887-1922), *Decretum super virtutibus*, die 12 mensis Aprilis A. D. 2003, AAS 95(2003), s. 883-885 oraz G.B. WINKLER, *Die Bedeutung der christlichen Tugenden in Leben Kaiser Karls*, [w:] J. MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, Dom Verlag, Wien 2004, s. 503-512.

konfrontacja tychże z nauczaniem Kościoła wyłożonym w nowej i nowoczesnej wówczas encyklice Leona XIII *Rerum Novarum*; przedstawienie Karola jako chrześcijańskiego polityka, rzecznika pokoju, wzorowego małżonka i przykładowego ojca rodziny. Jurysprudencja Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych dowodzi, że ta droga do doskonałości chrześcijańskiej jest niezwykle trudna i wymagająca. Po Soborze Watykańskim II w poczet błogosławionych wpisano tylko kilka osób związanych z polityką³. Sprawia to, że poruszana tematyka jest niezwykle ciekawa i aktualna; dziwi więc fakt, że w literaturze naukowej podejmowana jest incydentalnie⁴.

Bazę źródłową artykułu stanowią będą przede wszystkim akta procesowe Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, tj. dwutomowe *positio super virtutibus*⁵. Zbiór artykułów zamieszczonych w dziele pod redakcją Jana Mikruta – *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater* (Wien 2004) czyni zadość brakom występującym w polskojęzycznej literaturze w zakresie prezentowanego tematu.

1. RYS BIOGRAFICZNY

Karol Habsburg urodził się 17 sierpnia 1887 r. na zamku w Persenbeug nad Dunajem jako syn arcyksięcia Ottona (1865-1906) z domu habsbursko-lotaryńskiego i księżniczki Marii Józefy Saksońskiej (1867-1944)⁶. Wycho-

³ Szerzej zob.: L. FIEJDASZ, *Wzory odpowiedzialności społecznej w polityce*, „Teki Komisji Prawniczej. Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie” 6(2013), s. 48-59; H. MISZTAŁ, *Święccy święci i błogosławieni*, wyd. II uzupełnione i poszerzone, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Lublin–Sandomierz 2002, s. 210-217.

⁴ T. SZUBERT, *Zabiegi cesarza i króla Karola I. (IV.) o pokojowe zakończenie pierwszej wojny światowej*, w *świecie literatury austriackiej*, „Rocznik Tarnowski” 15(2010), s. 39-44; H. MISZTAŁ, *Święci a przyszłość Europy*, [w:] P. STANISZ (red.), „*Religioni et scientiae*”. *Materiały V Symposium Prawa Kanonizacyjnego (Lublin, 25 kwietnia 2001 r.)*, Lublin 2001, s. 188-199. Z nowszej literatury popularnonaukowej należy wskazać następujące pozycje: E. ZARYCH, *Karol I Habsburg. Chrześcijański cesarz końca monarchii*, eSpe, Kraków 2015, ss. 248; J.A. SWIDZIŃSKI, *Święci władcy. Leksykon*, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2009, s. 440-448; *Bl. Karol I Habsburg cesarz Austro-Węgier (1887-1922)*; G. KUCHARCZYK, *Ostatni cesarz. Bl. Karol I Habsburg*, Klub Książki Katolickiej, Poznań 2004, ss. 164.

⁵ CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I. Roma 1994 [dalej: *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I]; CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. II, Roma 1994 [dalej: *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. II].

⁶ *Informatio super virtutibus*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 3; *Informatio super virtutibus*, Cap. V: *Prospetto cronologico della vita*, [w:] tamże, s. 225. Szerzej jego

wywany był przez matkę w duchu katolickim. Wpływ na duchowość Karola miał również jego nauczyciel religii, dominikanin o. Norbert Geggerle. Ponieważ Karol był „przeznaczony” do bycia cesarzem, siostry z klasztoru w Sopron (Węgry), wraz z grupą pobożnych kobiet i żarliwych mężczyzn ze środowiska arcyksiężnej Marii Józefiny, utworzyły Ligę Modlitwy, która duchowo wspierała młodego Karola modlitwą, Komunią św. i pokutą⁷. W wieku 24 lat Karol ożenił się z księżniczką Zytą z Burbonów (1892-1989), córką Roberta, ostatniego księcia Parmy. Po śmierci cesarza Franciszka Józefa (1830-1916) 21 listopada 1916 r. został cesarzem Austrii, zaś 30 listopada tego samego roku został ukoronowany na apostolskiego króla Węgier. Z powodu rozpadu Austro-Węgier i proklamowania oddzielnych republik 11 listopada 1918 r., Cesarz złożył rezygnację z prowadzenia spraw rządowych, ale nie abdykował. Od 23 marca 1919 r. przebywał na wygnaniu w Szwajcarii. Następnie na przełomie marca i kwietnia oraz w październiku 1921 r. podjął dwie próby restauracji władzy królewskiej na Węgrzech⁸. Nie powiodły się one z powodu zdrady admirała Nicolausa Horthy’ego von Nagybánya. Po drugiej próbie został aresztowany i zesłany na Maderę, na którą przybył wraz z małżonką 19 listopada 1921 r. Z powodu ubóstwa był zmuszony zamieszkać w zagrzybionym domu. Zmarł na zapalenie płuc 1 kwietnia 1922 r. wzywając Imienia Jezus⁹.

sylwetkę prezentują: E. FEIGL, *Kaiser Karl I.: ein Leben für den Frieden seiner Völker*, Amalthea, Wien 1990, ss. 254; P. BROUCEK, *Kaiser Karl als Staatsmann. Eine biographische Skizze*, [w:] J. MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, s. 91-114; E. DEMMERLE, *Kaiser Karl I. „Selig, die Frieden stiften...”* *Die Biographie*, Amalthea, Wien 2004, ss. 314; B.A. MACEK, *Kaiser Karl I.: der letzte Kaiser Österreichs: ein biografischer Bilderbogen*, Sutton Verlag, Erfurt 2014, ss. 96.

⁷ *Informatio super virtutibus*, Cap. I: *La storia della causa di beatificazione e canonizzazione dell'imperatore Carlo d'Austria e la sua rilevanza ecclesiale*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 13-14; G. BRIZI, *Das religiöse Leben des Kaisers Karl. Studium der Akten zum Seligsprechungsprozess*, [w:] J. MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.)*, s. 35-90; M. HABACHER, *Die Geschichte des Seligsprechungsprozess und der religiösen Verehrungsformen des Dieners Gottes Karl von Habsburg*, [w:] J. MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.)*, s. 257-264.

⁸ Szerzej zob. *Informatio super virtutibus*, Cap. IV: *Esposizione della vita*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 176-193. Zob. także: E. KOVÁCS, *Papa Benedetto XV e le sollecitudini per la restaurazione dell'imperatore e re Carlo d'Austria*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. II, s. 433-486.

⁹ *Informatio super virtutibus*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 4; *Informatio super virtutibus*, Cap. V: *Prospetto cronologico della vita*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 227-228; *Informatio super virtutibus*, Cap. IV: *Esposizione della vita*, [w:] tamże, s. 193-200.

2. ŻYCIE RODZINNE

Młodość stworzyła Karolowi najlepsze przygotowanie do życia małżeńskiego. O tym, czym było małżeństwo dla młodego arcyksięcia, świadczą słowa skierowane przez niego w dzień ślubu do swojej małżonki: „Teraz musimy doprowadzić się wzajemnie do nieba”. To stwierdzenie jest jakby świadectwem tego, że całe życie duchowe Karola, aż do ostatnich momentów życia ziemskiego, odbywało się pod znakiem ciągłej manifestacji najczystszej i najsilniejszej miłości małżeńskiej, okazywanej w sposób ponadnaturalny. Śledząc różne wydarzenia z życia Karola można zobaczyć, że w najtrudniejszych i najboleśniejzych momentach jego duchowość przejawia się w aktach cnoty, które są tym samym wyrazem najczystszej miłości małżeńskiej. „Wszystko to nie dziwi – jak zaznacza kard. Augustino Bea – kiedy weźmie się pod uwagę, czym jest miłość uświęcona w sakramencie małżeństwa, który nadaje jej wartość ponadnaturalną. W ten sposób miłość małżeńską rozumiał Karol. Dlatego jego życie jako małżonka było ciągłym świadectwem szacunku dla żony, absolutnej wierności, najbardziej delikatnej troski i wzajemnego wsparcia i zachęty”¹⁰. Potwierdzili to liczni świadkowie w procesie beatyfikacyjnym, zeznając jednomyślnie, że małżeństwo Zyty i Karola, choć bardzo krótkie, było prawdziwie szczęśliwe, wierne i płodne¹¹.

Przykład głęboko chrześcijańskiego życia małżeńskiego został przypieczętowany miłością macierzyńską i ojcowską. Urodziło się im ośmioro dzieci (pięciu synów i trzy córki); ostatnia przyszła na świat dwa miesiące po śmierci ojca. Zajęty różnymi obowiązkami, wychowanie dzieci powierzył swojej żonie. Trzeba jednak zaznaczyć, że troska, którą włożył w edukację religijną i moralną dzieci, była dominująca i stała, dawała budujący przykład rodzicom katolickim. Nawet jeśli był bardzo zajęty, codziennie poświęcał czas na edukację dzieci¹². Edukował je w wierze, osobiście starając się, by stale wzrastała w nich znajomość prawd wiary¹³. Uczył je praktycznej miłości do biednych¹⁴.

¹⁰ SACRA RITUUM CONGREGATIONE, Cardinali Augustino Bea, Ponente. Vindobonen. Beatificationis et canonizationis Servi Dei Caroli a Domo Austriaca Imperatoris Austriae et Regis Hungariae. *Conspectus biographicus*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 7.

¹¹ *Informatio super virtutibus*, s. 23. Szerzej zob. T. GRIESSER-PEČAR, *Karl und Zita – Ihr kurzes Eheleben in einer schwierigen Zeit*, [w:] J. MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.)*, s. 201-244.

¹² SACRA RITUUM CONGREGATIONE, Cardinali Augustino Bea, Ponente. Vindobonen. Beatificationis et canonizationis Servi Dei Caroli a Domo Austriaca Imperatoris Austriae et Regis Hungariae. *Conspectus biographicus*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 7-8.

¹³ *Informatio super virtutibus*, Cap. VII: *Eroicità delle virtù in specie*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 238; 253.

¹⁴ Tamże, s. 288.

Rodzina była jego opoką w codziennym pielęgnowaniu pobożności, w szczególności w codziennym czczeniu Serca Jezusa oraz praktykowaniu pierwszych piątków miesiąca. Wewnętrzna przyczyna tej duchowości miała swoje źródło w głębokim kulcie Eucharystii. „Ten był najpiękniejszy, gdy wokół ołtarza zbierał się Cesarz ze swoją rodziną, gdy jedno z dzieci przyjmowało Komunię św. po raz pierwszy”¹⁵. Zawierając Maryi, obdarował wszystkie swoje dzieci szkaplerzem. Na Jej cześć dzieci do trzeciego roku życia bez względu na płeć nosiły ubranka w kolorze maryjnym (białym lub niebieskim). O jego zawierzeniu rodziny Maryi świadczą znamienne słowa wygrawerowane na ślubnej obrączce: *Sub tuum praesidium confugimus, sancta Dei Genitrix*¹⁶.

Każdego roku z wielkim zapałem przygotowywał się do świąt Bożego Narodzenia, a w okresie adwentu nawoływał swoje dzieci, aby codzienne ofiary składały w intencji przygotowań do świąt¹⁷.

Jako ojciec i wychowawca dobrze wiedział, jaka jest wartość niewinności, o którą troszczył się dla swoich dzieci. Godzinę przed śmiercią wypowiedział godne podziwu słowa: „Drogi Zbawicielu chroń nasze dzieci, Ottona, Adelajdę, Roberta, Feliksa, Karola Ludwiga, Rudolfa, Lotti i najmłodsze. Chroń je w ciele i w duszy. Spraw, by zechciały umrzeć raczej niż popełnić grzech śmiertelny. Amen. Niech się dzieje wola Twoja. Amen”¹⁸.

3. DUCHOWOŚĆ CESARZA KAROLA PODSTAWĄ BUDOWANIA ETOSU POLITYKA

Nabożeństwo do Eucharystii i do Najświętszego Serca Jezusa było podstawą życia duchowego Cesarza. Z nich zrodziło się całe jego życie wewnętrzne, skoncentrowane na cierpiącym i kochającym Sercu Jezusa w Eucha-

¹⁵ SACRA RITUUM CONGREGATIONE, Cardinali Augustino Bea, Ponente. Vindobonen. Beatificationis et canonizationis Servi Dei Caroli a Domo Austriaca Imperatoris Austriae et Regis Hungariae. *Conspectus biographicus*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 8.

¹⁶ *Informatio super virtutibus*, Cap. VII: *Eroicità delle virtù in specie*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 243-244; 277-279.

¹⁷ Tamże, s. 239.

¹⁸ SACRA RITUUM CONGREGATIONE, Cardinali Augustino Bea, Ponente. Vindobonen. Beatificationis et canonizationis Servi Dei Caroli a Domo Austriaca Imperatoris Austriae et Regis Hungariae. *Conspectus biographicus*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 9.

rystii¹⁹. Z akt procesowych wynika, że Cesarz publicznie wyrażał swoją wiarę w Trójkę Przenajświętszą; szczególnie umiłował znak krzyża, modlitwę Chwała Ojcu i Wierzę w Boga. Był głęboko zasmucony, że w traktatach pokojowych po I wojnie światowej została pominięta inwokacja „W imię Trójcy Przenajświętszej”²⁰. Cesarz miał wielką cześć dla Ducha Świętego. W czasie negocjacji pokojowych, w domowej kaplicy z wielkim entuzjazmem codziennie po mszy św. recytował *Veni Creator*. Tę piękną praktykę kontynuował także po ich zakończeniu, uważając, że świat w tamtym czasie, bardziej niż kiedykolwiek, potrzebuje światła Ducha Świętego²¹.

Dla niektórych polityków wiarygodność, świadomie generowana, służy jako środek propagandy. Natomiast maniere polityczne Karola I w pełni odpowiadały właściwym ideom moralnym. Postępował zgodnie z własnym sumieniem, choć jego działania nie były rozumiane lub celowo błędnie interpretowane. Zawsze potępiał niemoralne środki prowadzące do celu, zawsze też unikał narażania innych²². Następca Franciszka Józefa był przesiąknięty odpowiedzialnością. Zdawał sobie sprawę z obowiązków władcy i z faktu, iż władza pochodzi od Boga²³. Uznawał prymat sumienia nad prawem, mówił, że ustawy winny być sprawiedliwe. W memorandum napisanym w Szwajcarii odnotował: „Dzisiaj, jak i w przyszłości, mam zobowiązanie przed Bogiem, aby zabezpieczyć moje narody; jest to zadanie, z którego nie może mnie zwolnić żaden traktat pokojowy ani żaden parlament świata”²⁴.

Cesarz prowadził politykę pojednania, a nie politykę nienawiści i zemsty. Był to wyraz jego szacunku dla człowieka i godności ludzkiej. Modlił się za swoje narody, prosząc m.in. o nawrócenie grzeszników, o pokój, o zakończenie schizmy w Czechach i o zapobieżenie niebezpiecznej schizmie w Chorwacji²⁵. Był człowiekiem pokoju. „Wszędzie tam, gdzie przebywał, dzięki swojej osobowości pokonywał różnice i przywracał pokój”. Z gorliwością starał się godzić antagonizmy między narodami. Był bardzo dobrym i twardym negocjatorem, często odnoszącym sukcesy. Kiedy nie mógł pomóc bez-

¹⁹ Zob. szerzej zeznania cesarzowej Zyty w procesie rogatoryjnym w Luksemburgu w: *Informatio super virtutibus*, Cap. VII: *Eroicità delle virtù in specie*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 239.

²⁰ Tamże, s. 238.

²¹ Tamże, s. 238-239.

²² *Summarium documentorum*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. II, s. 240.

²³ Tamże, s. 237.

²⁴ *Informatio super virtutibus*, Cap. VII: *Eroicità delle virtù in specie*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 252.

²⁵ Tamże, s. 255; 282-283.

pośrednio, jak w sprawie między Chorwacją a Węgrami, dawał mądre rady, m.in. jak przedstawić w sposób konstytucyjny i pokojowy skargi, tak aby wyeliminować trudności. Podczas wojny nieustannie szukał sposobów, aby przywrócić pokój. Najbliższy współpracownik Cesarza, baron Karol Werkmann zwraca uwagę, że Karol I dążył do pokoju nie tyle z racji politycznych, ile z powodu miłości bliźniego, chcąc doprowadzić do szczęścia całe społeczeństwo, a nie tylko poszczególne osoby²⁶.

Godnym podziwu szacunkiem darzył papieża, wspierając m.in. modlitwą jego działania na rzecz pokoju w Europie²⁷. Był gorliwym obrońcą Kościoła katolickiego i jego reprezentantów. Wyznał kiedyś: „jeśli moja restauracja miałaby przynieść choćby drobną szkodę Kościołowi, nie przyłożę palca do tej propozycji”. Z kolei kierując się katolicką nauką społeczną, wcielał w życie reformy społeczne oparte na nauczaniu papieża Leona XIII, wyłożonym w encyklice *Rerum Novarum*²⁸.

Cesarzowa Zyta w procesie beatyfikacyjnym zeznała, że jej mąż nie wstydział się publicznie wyznawać swej silnej wiary. Jego liczne audiencje, przemówienia, dokumenty i listy urzędowe zawsze zawierały odniesienia religijne. Wyznając wiarę, nigdy nie chował się za wygodą i okazjami. Uczestniczył np. w kongresie eucharystycznym, a podczas procesji Bożego Ciała i innych świąt religijnych szedł między wiernymi. W tym kontekście znany francuski polityk Clemenceau powiedział o nim: „Cesarz Karol w Austrii jest równy papieżowi w Europie Centralnej”²⁹.

Ze szczególną miłością i zaangażowaniem troszczył się o ubogich. Dla swoich urzędników i służby, a zwłaszcza ludzi prostych, był uprzejmym pracodawcą. Indywidualną troską duchową i fizyczną otaczał chorych i ciężko rannych żołnierzy, swoją służbę i innych³⁰. Robił wszystko, aby ulżyć więźniom i jeńcom wojennym i uczynić ich życie bardziej ludzkim³¹. Kierując się Dekalogiem, wprowadził zakaz pojedynków, co wywołało niechęć oficerów³².

²⁶ Tamże, s. 285-287. Szerzej: F. ENGEL-JANOSI, *Über den Friedenswillen Kaiser Karls*, [w:] J. MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.)*, s. 533-548.

²⁷ Szerzej zob. *Informatio super virtutibus*, Cap. VII: *Eroicità delle virtù in specie*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 246-248.

²⁸ Tamże, s. 252.

²⁹ Tamże, s. 238; 253; 255-256; 274-276; 279-280.

³⁰ Tamże, s. 289-291.

³¹ Tamże, s. 292-293.

³² Tamże, s. 246.

4. POLITYKA SPOŁECZNA NA RZECZ RODZINY

Cesarz świadomie realizował obowiązki władz państwowych wobec narodu, zwłaszcza te wyłożone w encyklice *Rerum Novarum*. Dążył do stworzenia takiego „systemu praw i urządzeń [...] aby sam ustrój i zarząd państwa sprzyjał dobrobytowi powszechnemu i jednostkowemu”. Ten pierwszy, jak wyjaśnia papież, tworzą: „moralne obyczaje, życie rodzinne oparte na podstawach prawa i ładu, poszanowanie religii i sprawiedliwości, umiarkowanie w ustanawianiu, a sprawiedliwość w rozdzielaniu ciężarów publicznych [...] i inne tego rodzaju środki, które tym lepsze i szczęśliwsze zapewniają warunki życia obywatelom, im większy wykazują postęp”³³.

Karol I wiedział, że państwo powinno chronić społeczeństwo przed przemocą i gwarantować bezpieczeństwo oraz stwarzać warunki do osobistego rozwoju człowieka; bowiem „troska o dobro ogółu stanowi obowiązek państwa”³⁴. Dlatego zaraz po objęciu tronu przedstawił koncepcję rządu, która zakładała nie tylko działania na rzecz zakończenia wojny, dążenie do należytego wyżywienia ludności, zaprowadzenie pokoju i porządku, ale także poprawę sytuacji prawnej i materialnej rodzin³⁵. Był bowiem świadom faktu, że troska o dobro powszechne jest nie tylko prawem najwyższym dla władzy, ale jest jej źródłem i celem³⁶. Pragnął więc, aby jego rządy były sprawiedliwe, dobroczynne i energiczne. Dał temu wyraz poprzez stworzenie nowego rządu i desygnowanie hrabiego Heinricha Clam-Martinica (1863-1932) na premiera. Minister „bez teki” Joseph Baerenreither (1845-1925) w rządzie Clam-Martinica zaproponował premierowi, aby wprowadzić angielskie przepisy socjalne, dostosowując je do realiów austriackich. Pomysł ten wzbudził żywe zainteresowanie Karola, który skłonił rząd do szybkiej pracy nad realizacją projektu. Dzięki tej reformie od stycznia 1917 r. przyjęto szereg ustaw i rozporządzeń niosących pomoc społeczną rodzinom. Między innymi: rozszerzono ustawę o ubezpieczeniu zdrowotnym i wydłużono okres macierzyński z czterech do sześciu tygodni (4 stycznia 1917 r.); zakazano bezpodstawnych podwyżek czynszu za wynajęcie mieszkań oraz powołano urząd

³³ LEON XIII, Encyklika o kwestii robotniczej „*Rerum Novarum*” [15.05.1891], [w:] M. RADWAN (red.), *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. 1, Rzym–Lublin 1996, s. 63-92, nr 26 [dalej: *Rerum Novarum*].

³⁴ Tamże.

³⁵ T. PYZDEK, *Die Christliche Gesellschaftslehre als eine Orientierung in den sozial politischen Bemühungen von Kaiser Karl I*, [w:] J. MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.)*, s. 424. Także: E. FEIGL, *Ein sozial denkender Kaiser und seine Maßnahmen*, [w:] tamże, s. 139-172.

³⁶ LEON XIII, *Rerum Novarum*, nr 28.

kontrolujący wysokość czynszu (*Mietämtern zur Kontrolle der Mietzinse*) (26 stycznia 1917 r.), zniesiono pracę nocną w piekarniach (8 luty 1917 r.)³⁷, ufundowano pomoc socjalną mniej zamożnym warstwom społecznym (2 marca 1917 r.)³⁸.

Obowiązkiem państwa jest czuwanie nad społeczeństwem³⁹. Dlatego bardzo ważne dla Cesarza było utworzenie dwóch ministerstw. 27 grudnia 1917 r. powołano Ministerstwo Opieki Socjalnej (*Ministerium für soziale Fürsorge*), któremu powierzono m.in. sprawy opieki nad młodzieżą, matkami, niemowlętami i dziećmi. Ministerstwo wspierało opiekunów prawnych i nieślubne dzieci, inwalidów wojennych i ocalałych z wojny. Obszarem działania ministerstwa była również reforma ubezpieczeń społecznych, która miała objąć prawo pracy, ochronę pracowników, bezrobotnych i emigrantów; a także pośrednictwo pracy i mieszkalnictwo. Pół roku później (27 czerwca 1918 r.) utworzono Ministerstwo Zdrowia Publicznego (*Ministerium für Volksgesundheit*). Do jego kompetencji należało: zwalczanie chorób zakaźnych, dbanie o higienę w miastach (higienę seksualną, żywności i żywienia oraz higienę w więzieniach), sprawowanie opieki zdrowotnej nad młodzieżą, chorymi i weteranami wojennymi, dbanie o bezpieczeństwo pracy, prowadzenie statystyk i analiz, koordynowanie instytucji i podmiotów leczniczych. Odpowiadało ono za sektor farmacji i prowadzenie działalności medycznej. Ustawodawstwo społeczne Heinricha Clam-Martinića oraz ustanowienie wskazanych dwóch ministerstw zmieniło monarchię w państwo opiekuńcze. Pragnienie utworzenia służby społecznej i zdrowotnej wyrosło z głębokiej troski Karola o rozwiązanie spraw społecznych. Na początku XX wieku tylko Niemcy, Szwajcaria i Austria mogły pochwalić się takimi przepisami socjalnymi. Pod tym względem Karol wyprzedzał epokę, zaś sukces jego inicjatyw nie byłby możliwy bez pomocy ministrów Josepha Baerenreithera i Victora Mataja (1857-1934), którzy położyli pod nie mocne fundamenty⁴⁰.

Ważnym osiągnięciem Cesarza w zakresie ochrony rodziny było przyjęcie rozporządzenia chroniącego jedynaków oraz ojców posiadających co najmniej szóstkę dzieci przed służbą wojskową⁴¹. Zdając sobie sprawę z zagro-

³⁷ T. PYZDEK, *Die Christliche Gesellschaftslehre*, s. 424-426.

³⁸ Rząd na tę akcję przeznaczył 300 000 000 koron, które miały umożliwić najbiedniejszym zakup artykułów spożywczych, na które nie mogliby sobie pozwolić z racji wysokich cen. Program pomocy objął łącznie 5 milionów ludzi. Do końca istnienia Monarchii Austro-Węgierskiej wpłynęło na cel tej akcji 650 000 000 koron. Tamże, s. 426.

³⁹ LEON XIII, *Rerum Novarum*, nr 28.

⁴⁰ T. PYZDEK, *Die Christliche Gesellschaftslehre*, s. 429-430.

⁴¹ Tamże, s. 433.

zeń moralnych spowodowanych rzeczywistością wojenną, Karol I, we współpracy z Kościołem, wdrażał plan resocjalizacji. Programem mieli zostać objęci powracający z wojny żołnierze i ich rodziny, weterani wojenni, zwolnieni więźniowie wojenni, kobiety oraz młodzież. Zastosowany przez Karola wachlarz środków społecznych był bardzo szeroki. Między innymi dla inwalidów wojennych przewidziano opiekę, leczenie psychologiczne, emerytury, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy i budowę sanatoriów. Specjalne ośrodki doradztwa były tworzone dla niewidomych i chorych psychicznie. Zaproponowane środki miały chronić przed zagrożeniami moralnymi i sanitarnymi oraz pomóc w powrocie do normalnego życia po demobilizacji⁴².

Kolejnym dziełem Karola była akcja „dzieci na wieś” („Kinder aufs Land”)⁴³. Do tej nowatorskiej, jak na tamte czasy, akcji zainspirowała Karola katastrofalna sytuacja materialna, jaka na początku 1918 r. panowała w dużych miastach, szczególnie w Wiedniu i Budapeszcie. W ramach akcji dzieci otrzymały bezpłatne wyżywienie i zakwaterowanie. Cesarz hojnie na ten cel przeznaczył 1 000 000 koron. Wkrótce do akcji dołączył się premier, który na dofinansowanie placówek opiekuńczych przeznaczył 300 000 koron, oraz minister kolei, wprowadzając bezpłatne bilety dla opiekunów towarzyszących dzieciom. Gdy wiadomość o akcji rozpowszechniła się, zgłaszały się osoby prywatne deklarujące pomoc⁴⁴. Rejestracja dzieci do programu odbywała się głównie przez szkoły. Wypoczynek miał różnorakie znaczenie, zależne od sytuacji, w jakiej znajdowało się poszczególne dziecko. Dzieciom z terenów szczególnie biednych zapewniono lepsze wyżywienie, słabym i chorym opiekę medyczną, a dzieciom zdrowym pracę sezonową w gospodarstwach rolnych. Dzięki współpracy lokalnych urzędów z rządem udało się zapewnić 98 000 dzieciom wypoczynek w Austrii, na Węgrzech lub nad Adriatykiem. Liczba wiedeńskich dzieci, które spędziły czas na wsi, wyniosła 61 418.

Z pomocą osób prywatnych udało się zapewnić opiekę dzieciom wymagającym szczególnej opieki. Między innymi dzięki prywatnym funduszom powstał w Semmeringu dom opieki dla sierot. Akcja *Kinder aufs Land*, działająca pod patronatem cesarza Karola I, była wówczas prawdzi-

⁴² Tamże, s. 436.

⁴³ Tamże, s. 458-460.

⁴⁴ Między innymi pewna osoba zaoferowała zakwaterowanie dla 20 000 czeskich dzieci na terenach niemiecko-węgierskich oraz lekarz, który w ramach tej akcji oddał się do dyspozycji. Tamże, s. 458-459.

wym przełomem. Dała podwaliny pod dzisiejszy system opieki nad dziećmi, znany z państw dobrze rozwiniętych⁴⁵.

W trosce o rodzinę Cesarz wsparł i sfinansował akcję zakładania ogródków działkowych, co miało pomóc w niedostatecznych przydziałach warzyw i owoców⁴⁶. Na rozkaz Karola we wszystkich większych miastach starano się tworzyć miejsca pod te ogródki. Ta idea była szczególnie ważna dla Wiednia. Karol I oddał pod uprawę 200 000 m² terenów dworskich na Praterze, dzięki czemu tysiące rodzin znalazło utrzymanie. Ziemia była przez kilka tygodni parcelowana i zabudowywana. Później powstały ogródki działkowe w Schmelz i Simmeringer Heide. W 1917 r. brało udział w tej akcji około 34 000 osób, a jesienią 1918 r. już 157 300. Inicjatywa ogródków działkowych przetrwała upadek monarchii i była istotną pomocą w zaopatrzeniu licznych rodzin po I wojnie światowej i w czasie wielkiego kryzysu gospodarczego⁴⁷.

5. MIŁOŚĆ SPOŁECZNA. ZAGADNIENIA WYBRANE

Wiele działań cesarza skierowanych było na poprawę losu robotników i pracowników⁴⁸, zwłaszcza w odniesieniu do zbyt długiej i uciążliwej pracy⁴⁹, należnego odpoczynku i dni wolnych od pracy⁵⁰, sprawiedliwego wynagrodzenia i redukcji bezrobocia⁵¹.

Wybuch I wojny światowej postawił kwestie społeczne i prawo pracy w Austrii przed nowymi wyzwaniem. Kobiety i młodzież zmuszeni byli

⁴⁵ T. PYZDEK, *Die Christliche Gesellschaftslehre*, s. 459-460.

⁴⁶ Zob. LEON XIII, *Rerum Novarum*, nr 35.

⁴⁷ T. PYZDEK, *Die Christliche Gesellschaftslehre*, s. 460-461.

⁴⁸ LEON XIII, *Rerum Novarum*, nr 27-28.

⁴⁹ Tamże, nr 16; 17; 31; nr 33: „Ani sprawiedliwość, ani uczucie ludzkości nie pozwalają wymagać takiej pracy, by umysł tępał od zbytniego trudu, a ciało upadało od zmęczenia. Sprawność ludzka, jak i cała natura ma swoje określone granice, których przekraczać nie wolno [...]. Dlatego praca dzienna nie powinna wykroczyć poza liczbę godzin dozwoloną przez siły ludzkie. Jak wielkie zaś mają być przerwy w pracy, rozstrzygnąć o tym należy uwzględniając różne rodzaje pracy, okoliczności czasu i miejsca, wreszcie zdrowie pracowników”.

⁵⁰ Tamże, nr 32.

⁵¹ Tamże, nr 31: „Zbyt długa albo uciążliwa praca i uważana za zbyt niską płacą, skłaniają robotników do umówionego porzucania pracy i dobrowolnego bezrobocia [...]”; nr 35: „Pracownik, jeśli będzie otrzymywał płacę wystarczającą mu na utrzymanie własne, żony i dzieci, będzie też z pewnością, idąc za głosem rozsądku, oszczędzał i będzie się starał, do czego go sama natura wzywa, odłożyć coś z dochodów, aby z czasem dojść do skromnego mienia [...]. Dlatego ustawodawstwo winno sprzyjać temu prawu, i w miarę możliwości starać się, aby jak największa liczba ludności chciała własność posiadać”. Zob. także nr 34.

podjąć pracę uznawaną do tej pory za domenę wyłącznie mężczyzn. Osłabła pozycja związków zawodowych, co poskutkowało realną obniżką płac. Szybki wzrost cen i wysokie koszty utrzymania znacznie przewyższyły średnie wynagrodzenie. Nie do rzadkości należały sytuacje, w których pracodawcy wydłużali czas pracy nawet do 15-16 godzin na dobę, oraz że pracowano 7 dni w tygodniu bez dni wolnych. Wszystko to doprowadziło do ogromnego niezadowolenia społeczeństwa, co pomimo grożących represji, skutkowało wybuchem strajków. Rząd Clam-Martinica za zgodą Cesarza próbował prowadzić odpowiedzialną politykę płacową. Przeciwdziałając egoistycznym pobudkom przedsiębiorstw i mając pełną akceptację Karola, 18 marca 1917 r. wydał rozporządzenie regulujące czas pracy i wynagrodzeń, jak również powołał utworzenie komisji skarg, której członkami mieli być zarówno przedstawiciele pracowników, jak i pracodawców⁵².

Ponieważ wojna zmusiła administrację publiczną do podporządkowania się organom wojskowym, ustanowione prawa wojenne (do marca 1917 r. wydano 337 rozporządzeń nadzwyczajnych) zawiesiły ważne prawa do wolności obywatelskiej i zmusiły społeczeństwo do podporządkowania się wojskowemu wymiarowi sprawiedliwości. Obliczono, że w 1915 r. przed sądem wojennym (łącznie z osobami cywilnymi) stanęło około 3 000 000 osób. Z kolei z Bośni i Hercegowiny zostało internowanych na Węgry i do Austrii około 30 000 osób. W tej sytuacji Karol I postanowił zakończyć dominację wojskową i stanąć w obronie godności ludzkiej⁵³.

Karol I był świadom tego, że na początku wojny sąd wojenny ogłaszał również niesprawiedliwe wyroki. Dlatego uznał, iż w tej sytuacji stosowne jest ogłoszenie amnestii, również dla osób, które dopuściły się obrazy majestatu i zdrady stanu. Fakt ten spotkał się z dużym niezadowoleniem generałów i części społeczeństwa, które obwinięło go o rozluźnienie dyscypliny wojskowej. Szczególnym echem odbiło się ogłoszenie amnestii dla 552 skazanych za działania antypaństwowe⁵⁴. Największą jednak sensację wzbudziło ogłoszenie amnestii dla Karla Krámara (1860-1937). Jednak Cesarz będąc na wygnaniu, w osobistych notatkach wyjaśnił, iż proces Krámara

⁵² T. PYZDEK, *Die Christliche Gesellschaftslehre*, s. 425; 428-429.

⁵³ Tamże, s. 432-433.

⁵⁴ Kiedy 3 czerwca 1917 r. premier Seidler odczytał w parlamencie dekret o amnestii, prawie wszyscy posłowie opuścili swoje miejsca. Słowianie przyjęli dekret oklaskami i okrzykami wiwatu na cześć Karola I, natomiast chrześcijańscy socjaliści przyjęli tę informację bez komentarza. Decyzja była mocno krytykowana przez posłów, w niektórych kręgach nazywano Cesarza defetystą. Jedynie socjaldemokraci przyjęli dekret z zadowoleniem. Tamże, s. 437-443.

przeprowadzono na podstawie całkowicie niepewnych dowodów⁵⁵. Z dużym oburzeniem społeczeństwa spotkało się ułaskawienie zabójcy premiera, Karla Grafa Stürgkha (1859-1916) i Friedricha Adlera (1879-1960), któremu Karol I zamienił karę śmierci na karę więzienia⁵⁶.

Ochrona godności osoby ludzkiej widoczna jest w przepisach uchylających przywileje arcyksiężętom; we wprowadzeniu zaostrzonej kontroli zachowań dowódców armii, którzy „dogadzali” sobie, podczas gdy ich żołnierze cierpieli głód i niedostatek; w wydaniu regulacji prawnych zakazujących stosowania kar cielesnych, tj. kary wiązania (2 kwietnia 1917 r.) i krępowania (4 listopada 1917 r.). Rozporządzenia i zakazy, które ogłosił Karol I, spotkały się z zaciętą krytyką ze strony oficerów i dowódców. Pomimo ataków Cesarz nie uległ, mając za najważniejszą wartość godność człowieka. Przekonanie, że wszyscy ludzie są równi pod względem godności, było dla niego swoistym drogowskazem podczas rozwiązywania konfliktów między zakazami państwowymi a wolnością człowieka oraz konfliktów społecznych⁵⁷.

Cesarz troszczył się o moralność żołnierzy⁵⁸. Aby nie korzystali z grzesznych rozrywek, uniemożliwił działanie tych klubów, które stanowiły zagrożenie dla moralności mężczyzn⁵⁹. W zamian za to 20 grudnia 1916 r. przejął protektorat nad budową domów żołnierza przeznaczonych dla oddziałów bojowych na froncie. Cesarz zarządził, żeby domy żołnierza miały wystarczające oświetlenie i ogrzewanie, przyozdobione ściany, były zaopatrzone w książki, gazety i czasopisma, a także w materiały biurowe, gry towarzyskie i instrumenty muzyczne. Miało znajdować się w nich kino i sale wykładowe. Miały być miejscem, w którym żołnierze mogli rozszerzyć swoją wiedzę szkolną⁶⁰. Szybko domy żołnierza stały się wzorem dla prawie wszystkich tego typu organizacji w państwach wojujących⁶¹.

Szczegółnej opieki potrzebują klasy ubogie – pisał w encyklice *Rerum Novarum* Leon XIII⁶². Podejmowane przez cesarza Karola I działania na rzecz walki

⁵⁵ H. RIEDER, *I rapporti dell'imperatore Carlo con gli uomini politici Austro-Ungarici. Studi degli membri della Commissione Storica*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. II, s. 362-363; szerzej: s. 361-364.

⁵⁶ T. PYZDEK, *Die Christliche Gesellschaftslehre*, s. 438.

⁵⁷ Tamże, s. 433-434.

⁵⁸ Zob. LEON XIII, *Rerum Novarum*, nr 29.

⁵⁹ *Informatio super virtutibus*, Cap. VII: *Eroicità delle virtù in specie*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 277.

⁶⁰ T. PYZDEK, *Die Christliche Gesellschaftslehre*, s. 432-436.

⁶¹ *Informatio super virtutibus*, Cap. VII: *Eroicità delle virtù in specie*, [w:] *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, vol. I, s. 277.

⁶² Nr 29.

z głodem i biedą były w znacznym stopniu inspirowane zasadą pomocniczości. Pod jego rządami żyło aż 50 milionów ludzi. Wśród państw prowadzących wojnę Austria miała najwyższy stopień inflacji, sytuacja żywieniowa była katastrofalna, a produkcja rolna od początku wojny spadała. Od 1915 r. racjonowano chleb i mąkę, z czasem także inne produkty spożywcze. Efektem tej sytuacji były strajki. Karol I zdawał sobie sprawę z zagrożeń, jakie niesie ze sobą panujący głód, i ta kwestia mocno zajmowała go od początku jego rządów. Dlatego w Austrii i na Węgrzech utworzył ministerstwa do spraw żywności, a 27 lutego 1917 r. założył Komisję do spraw Żywienia (*Gemeinsamer Ernährungsausschusses*). Z wielu powodów nie osiągnięto jednak zamierzonego rezultatu. Po upadku monarchii zapanowała klęska głodu. Nerozwieszony problem głodu był głównym powodem upadku cesarsko-królewskich Austro-Węgier⁶³.

Od maja 1918 r. stworzono przy osobistym zaangażowaniu generała Ladwehra kuchnie wojenne (*Kriegsküchen*) dla najbiedniejszych. Za zgodą Karola I i w porozumieniu z burmistrzem Wiednia rozpoczęła się akcja bezpłatnych posiłków dla 100 000 potrzebujących. Dotacje państwowe na zakup środków żywności wyniosły kilka milionów koron.

Latem 1918 r. Wiedniowi groziła katastrofa komunikacyjna z powodu przestarzałej infrastruktury tramwajowej. Dzięki Karolowi i odpowiedzialnym organom do pracy skierowano ponad 1 600 mężczyzn (*Militärarbeiter*) oraz przydzielono dopłaty na wynagrodzenia dla pracowników kierujących ruchem i pracujących w godzinach nocnych. Pod koniec października udało się doprowadzić komunikację tramwajową do odpowiedniego stanu. Całą flotę pojazdów stanowiło 906 sprawnych wagonów silnikowych.

Dobro narodu zajmowało Karola również podczas jego życia na emigracji. Niestrudzenie prosił Europę o pomoc dla głodującej Austrii, szczególnie dla Wiednia. Pisał listy m.in. do króla hiszpańskiego Alfonsa XIII, do Jerzego V, króla Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii, do papieża Benedykta XV. Karol I nie poddawał się w swoich prośbach i w końcu udało mu się uzyskać pomoc ze strony papieża Benedykta XV. Po tym dopiero napłynęła pomoc od mocarstw zachodnich, nastąpiły dostawy żywności i przyznano kredyty wojenne dla państw sukcesyjnych⁶⁴. Nawet na wygnaniu nie zapomniał, że „dobrze [...] zorganizowane państwo winno zapewnić obywatelom w dostatecznej ilości także dobra materialne i zewnętrzne, których używanie konieczne jest do praktykowania cnoty”⁶⁵.

⁶³ Szerzej: T. PYZDEK, *Die Christliche Gesellschaftslehre*, s. 443-456.

⁶⁴ Szerzej: tamże, s. 461-466.

⁶⁵ LEON XIII, *Rerum Novarum*, nr 27.

ZAKOŃCZENIE

Mając na uwadze powyższe rozważania, należy stwierdzić, że Karol Habsburg jest wzorem odpowiedzialności społecznej. Jawi się nie tylko jako chrześcijański polityk, rzecznik pokoju, promotor odpowiedzialności społecznej, ale także jako wzorowy mąż i ojciec rodziny.

Jego przykład powinien inspirować współczesnych polityków. Karol Habsburg starał się w taki sposób kierować polityką, takie stanowić prawo i wydawać takie akty administracyjne, aby one nie sprzeciwiały się wierze i duchowości chrześcijańskiej i aby były sprawiedliwe. Podstawą budowania etosu polityka była prawidłowo ukształtowana duchowość katolicka. Podejmując decyzje, zawsze kierował się sumieniem, rozwiązania trudnych spraw poszukiwał na modlitwie.

Jako rzecznik pokoju nieustraszenie dążył do pokojowego zakończenia I wojny światowej. Już w chwili objęcia władzy po śmierci cesarza Franciszka ogłosił, że jest motywowany szczególną chęcią pokoju. To pragnienie powtórzył w manifestacji programowej, a miesiąc później włączył się w pokojową inicjatywę Benedykta XV. W czasie negocjacji pokojowych i po ich zakończeniu przyzywał pomocy Ducha Świętego. Swoim przykładem prezentował to, co kilkadziesiąt lat później wyraził Sobór Watykański II w konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes*: „Ci, którzy pragną wykonywać zawód polityka i posiadają odpowiednie uzdolnienia, niech przygotowują się do uprawiania tej sztuki zarazem trudnej i bardzo szlachetnej i starają się ją wykonywać, nie pamiętając o dobru własnym i korzyściach materialnych”⁶⁶.

Jako promotor odpowiedzialności społecznej, kierowany heroiczną miłością bliźniego przeprowadził szereg reform społecznych niwelujących głód, bezrobocie, poprawiających bezpieczeństwo pracy, sytuację prawną i materialną rodzin, a także żołnierzy i weteranów wojennych – realizując w ten sposób naukę Leona XIII wyrażoną w encyklice *Rerum Novarum*.

Jako wzorowy mąż doskonale rozumiał, czym jest miłość uświęcona w sakramencie małżeństwa. Program życia małżeńskiego wyznaczył już w dniu ślubu: „wspólnie będziemy dążyć do świętości”. Jego małżeństwo – co podkreślali liczni świadkowie – było prawdziwie szczęśliwe, wierne i pło-

⁶⁶ PAWEŁ VI, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, nr 75, [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, Pallottinum, Poznań 2002, s. 591. Szerzej zob.: J. DYDUCH, *Polityka jako wyraz służby człowiekowi*, „Polonia Sacra” 16(2012), nr 31 (75), s. 5-39.

dne. Dla małżeństw Karol i Zyta są przykładnej wzajemnego szacunku i wsparcia, czystej miłości, absolutnej wierności i wzajemnej troski.

Karol Habsburg, jako przykładny ojciec, odczuwał pełną odpowiedzialność, którą nadaje ojcostwo w stosunku do Boga i ludzi. Obowiązek ojcowski przejawiał się w bezpośrednim uczestnictwie w rozwoju duchowym i intelektualnym dzieci, w przykładzie życia. Z jego postawy mogą czerpać rodziny.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vidobonensis Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae imperatoris et regis (1887-1922), Decretum super virtutibus, die 12 mensis Aprilis A. D. 2003, AAS 95(2003) 883-885.
- VINDOBONEN. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), Informatio super virtutibus, [w:] CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), Positio super virtutibus et fama sanctitatis, Tipografoa Guerra s. r. l., Roma 1994, vol. I, s. 3-4.
- VINDOBONEN. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), Informatio super virtutibus, Cap. I: La storia della causa di beatificazione e canonizzazione dell'imperatore Carlo d'Austria e la sua rilevanza ecclesiale, [w:] CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), Positio super virtutibus et fama sanctitatis, Tipografoa Guerra s. r. l., Roma 1994, vol. I, s. 4-17.
- VINDOBONEN. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), Informatio super virtutibus, Cap. IV: Esposizione della vita, [w:] CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), Positio super virtutibus et fama sanctitatis, Tipografoa Guerra s. r. l., Roma 1994, vol. I, s. 37-225.
- VINDOBONEN. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), Informatio super virtutibus, Cap. V: Prospetto cronologico della vita, [w:] CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), Positio super virtutibus et fama sanctitatis, Tipografoa Guerra s. r. l., Roma 1994, vol. I, s. 225-228.
- VINDOBONEN. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), Informatio super virtutibus, Cap. VII: Erocità delle virtù in specie, [w:] CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis

- (1887-1922), *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, Tipografoa Guerra s. r. l., Roma 1994, vol. I, s. 236-330.
- SACRA RITUUM CONGREGATIONE, Cardinali Augustino Bea, Ponente. Vindobonen. Beatificationis et canonizationis Servi Dei Caroli a Domo Austriaca Imperatoris Austriae et Regis Hungariae. *Conspectus biographicus*, [w:] CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, Tipografoa Guerra s. r. l., Roma 1994, vol. I, s. 1-12.
- VINDOBONEN, Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), *Summarium testificale*, [w:] CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, Tipografoa Guerra s. r. l., Roma 1994, vol. II, s. 1-300.
- RIEDER H., I rapporti dell'imperatore Carlo con gli uomini politici Austro-Ungarici. Studi degli membri della Commissione Storica, [w:] CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, Tipografoa Guerra s. r. l., Roma 1994, vol. II, s. 342-371.
- KOVÁCS E., Papa Benedetto XV e le sollecitudini per la restaurazione dell'imperatore e re Carlo d'Austria, [w:] CONGREGATIO DE CAUSIS SANCTORUM, Vindobonen. Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Caroli e Domo Austriae, Imperatoris ac Regis (1887-1922), *Positio super virtutibus et fama sanctitatis*, Tipografoa Guerra s. r. l., Roma 1994, vol. II, s. 433-486.
- JAN PAWEŁ II, Dobrzy i wierni służy Ewangelii. Msza św. beatyfikacyjna na placu św. Piotra [3.10.2004 r.], „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 26(2005), nr 1(269), s. 26-27.
- LEON XIII, Encyklika o kwestii robotniczej „Rerum Novarum” [15.05.1891], [w:] Marian RADWAN (red.), *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. 1, Rzym-Lublin 1996, s. 63-92.
- PAWEŁ VI, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”, nr 75, [w:] SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, Pallottinum, Poznań 2002, s. 526-606.

LITERATURA

- BROUCEK Peter, Kaiser Karl als Staatsmann. Eine biographische Skizze, [w:] Jan MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, Dom Verlag, Wien 2004, s. 91-114.
- BRIZI Giovanna, Das religiöse Leben des Kaisers Karl. Studium der Akten zum Seligsprechungsprozess, [w:] Jan MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, Dom Verlag, Wien 2004, s. 35-90.
- DEMMELE Eva, Kaiser Karl I. „Selig, die Frieden stiften...” die Biographie, Amalthea, Wien 2004.
- DYDUCH Jan, Polityka jako wyraz służby człowiekowi, „Polonia Sacra” 16(2012), nr 31 (75), s. 5-39.

- ENGEL-JANOSI Friedrich, Über den Friedenswillen Kaiser Karls, [w:] Jan MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, Wien 2004, s. 533-548.
- FEIGL Erich, Ein sozial denkender Kaiser und seine Maßnahmen, [w:] Jan MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, Dom Verlag, Wien 2004, s. 139-172.
- FEIGL Erich, *Kaiser Karl I.: ein Leben für den Frieden seiner Völker*, Amalthea, Wien 1990.
- FIEJDASZ Lidia, Wzory odpowiedzialności społecznej w polityce, „Teka Komisji Prawniczej. Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie” 6(2013), s. 48-59.
- GRIESSER-PEČAR Tamara, Karl und Zita – Ihr kurzes Eheleben in einer schwierigen Zeit, [w:] Jan MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, Dom Verlag, Wien 2004, s. 201-244.
- HABACHER M., Die Geschichte des Seligsprechungsprozess und der religiösen Verehrungsformen des Dieners Gottes Karl von Habsburg, [w:] Jan MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, Dom Verlag, Wien 2004, s. 257-264.
- KUCHARCZYK Grzegorz, *Ostatni cesarz. Bł. Karol I Habsburg*, Klub Książki Katolickiej, Poznań 2004.
- MACEK Bernhard A., *Kaiser Karl I.: der letzte Kaiser Österreichs: ein biografischer Bilderbogen*, Sutton Verlag, Erfurt 2014.
- MISZTAŁ Henryk, *Świeccy święci i błogosławieni*, wyd. II uzupełnione i poszerzone, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Lublin–Sandomierz 2002.
- MISZTAŁ Henryk, *Święci a przyszłość Europy*, [w:] Piotr STANISZ (red.), „Religioni et scientiae”. Materiały V Sympozjum Prawa Kanonizacyjnego (Lublin, 25 kwietnia 2001 r.), Lublin 2001, s. 175-208.
- PYZDEK Tadeusz, Die Christliche Gesellschaftslehre als eine Orientierung in den sozial politischen Bemühungen von Kaiser Karl I, [w:] Jan MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, Dom Verlag, Wien 2004, s. 425-431.
- SZUBERT Tomasz, Zabiegi cesarza i króla Karola I. (IV.) o pokojowe zakończenie pierwszej wojny światowej, w *świecie literatury austriackiej*, „Rocznik Tarnowski” 15(2010), s. 39-44.
- ŚWIDZIŃSKI Jerzy Adam, *Święci władcy. Leksykon*, Wydawnictwo Salwatorów, Kraków 2009.
- WINKLER G.B., Die Bedeutung der christlichen Tugenden in Leben Kaiser Karls, [w:] Jan MIKRUT (Hrsg.), *Kaiser Karl I. (IV.) als Christ, Staatsmann, Ehemann und Familienvater*, Dom Verlag, Wien 2004, s. 503-512.
- ZARYCH Elżbieta, *Karol I Habsburg. Chrześcijański cesarz końca monarchii*, eSPe, Kraków 2015.

BŁ. CESARZ KAROL HABSBURO (1887-1922).
CHRZEŚCIJAŃSKI POLITYK W SŁUŻBIE RODZINY I NARODU

S t r e s z c z e n i e

Karol Habsburg urodził się 17 sierpnia 1887 r. na zamku w Persenbeug nad Dunajem jako syn arcyksięcia Ottona (1865-1906) i księżniczki Marii Józefy Saksońskiej (1867-1944). Został wychowany w duchu katolickim i starannie przygotowany do bycia cesarzem. Tron Austro-Węgier objął po śmierci zamordowanego 28 czerwca 1914 r. w Sarajewie stryja Franciszka Ferdynanda (1863-1914). Cesarzem Austrii został 21 listopada 1916 r. Kilka dni później został ukoronowany na króla Węgier. W wieku 24 lat ożenił się z księżniczką Zytą z Burbonów (1892-1989), z którą miał ośmioro dzieci.

Celem artykułu jest charakterystyka reform prawnych, administracyjnych i społecznych wdrożonych przez cesarza Karola (m.in. w zakresie prawa pracy, ubezpieczeń społecznych, bezpieczeństwa publicznego, ochrony zdrowia, poprawy sytuacji prawnej i materialnej rodzin, żołnierzy, jeńców i weteranów wojennych); konfrontacja tychże z encykliką Leona XIII *Rerum Novarum*; przedstawienie Karola jako chrześcijańskiego polityka, rzecznika pokoju, wzorowego małżonka i przykładowego ojca rodziny.

Z powodu kultywowania miłości społecznej, rozumienia władzy jako świętej służby poddanym sobie narodom oraz realizacji powołania do świętości w życiu rodzinnym i w działalności politycznej Jan Paweł II beatyfikował go 3 października 2004 r. Tym, „na których spoczywa ciężar odpowiedzialności politycznej w dzisiejszej Europie!”, wskazał go jako przykład do naśladowania i wzór odpowiedzialności społecznej.

Słowa kluczowe: Karol Habsburg; wzór odpowiedzialności; błogosławieni politycy; reformy społeczne Austrii w pierwszej połowie XX wieku

BLESSED CHARLES OF AUSTRIA-HUNGARY (1887-1922).
CHRISTIAN POLITICIAN IN SERVICE OF NATION AND FAMILY

S u m m a r y

Charles of Austria-Hungary was born in Persenbeug Castle near Dunay river on September 17th 1887. He was a son of archduke Otton (1865-1906) and Princess Maria Josepha of Saxony (1867-1944). He was raised as the Catholic spirit and was carefully prepared to be a future emperor. On November 21st, 1916 he become the Emperor of the Austria, and later the King of Hungary. At age 24, he married a princess Zyta of Bourbon (1892-1989), with whom he had eight children.

The aim of this article is the characteristic of law, administrative and social reforms of the Emperor Charles of Austria-Hungary (*inter alia*: in the field of labour law, social security; public safety; health care; improving the legal and financial situation of families, soldiers, prisoners and war veterans). Confrontation of these issues with Leo XIII's encyclical *Rerum Novarum* and presentation of Charles of Austria-Hungary as a Christian politician who promoted peace, a role-model husband and good father.

Due to cultivating social spirit, understanding the power as a sacred service to the nations and implementation of the vocation to holiness in family life and in the political activity he was beatified by John Paul II the Pope on October 3rd 2004. He pointed him as an example to follow and social responsibility for those “who bear the burden of political responsibility in Europe today”.

Key words: Charles of Austria-Hungary; exemplar of responsibility; blessed politicians; social reforms of Austria in the first half. XX